

R. Fernhout

God ‘gebeurt’

Een klein jaar geleden verscheen een boek van een predikant op de markt, dat in twee maanden tijd zes drukken beleefde. Dat is zelfs in deze tijd waarin het onderwerp religie weer enorme belangstelling krijgt, wel erg veel. Het was dan ook een zeer uitdagend boek. U allen weet ongetwijfeld welk boek ik bedoel. Ik noem maar even schrijver en titel. De schrijver is ds. Klaas Hendrikse, en de titel luidt: *Geloven in een God die niet bestaat: Manifest van een atheïstische dominee.*² De vragen die het boek oproept -en, heel bewust ook wíl oproepen- blijken meteen al uit de titel. Hoe kan een dominee nu atheïst zijn? Niet dat dit nooit is voorgekomen, maar dan brak zo’n dominee ook met zijn predikantschap en dat wil de schrijver van dit boek bepaald niet. En dan, uiteraard, de vraag: Hoe kun je nu geloven in een God die niet bestaat? Dat lijkt innerlijk tegenstrijdig. Óf God bestaat en dan kun je ook in Hem geloven, óf Hij bestaat niet en dan kun je ook niet in Hem geloven. Beide kan toch niet tegelijk?

Met andere woorden, wat bedoelt ds. Hendrikse als hij ontkent dat God bestaat en desondanks zegt in Hem te geloven? Er is een zinnetje in het boek, waarin hij dat kernachtig samenvat, een echte one-liner die ook telkens weer de pers heeft gehaald. God bestaat niet volgens Hendrikse, maar God ‘gebeurt’ (126). Hoe moeten we dat opvatten? Er zijn, aldus Hendrikse, momenten in ons leven, in de omgang met andere mensen maar ook wel daarbuiten, die als het ware oplichten als iets heel bijzonders. Ze treffen je als buitengewoon, iets dat niet vanzelf spreekt. Ik denk dat ieder van ons zal kunnen bevestigen dat wij inderdaad af en toe zulke momenten meemaken. We zeggen dan dat ze aan God te danken zijn, aan zijn genade of aan zijn leiding. Hendrikse daarentegen meent dat deze bijzondere momenten niet aan God te danken zijn, maar dat ze zelf God zijn. Er staat niemand meer achter. Dat wat wij God noemen, dat zijn die aangrijpende momenten in ons leven. Als zich zo’n moment voordoet dan is Hij er en anders is Hij er niet.

Er valt op deze stelling van Hendrikse wel het een en ander af te dingen. Ik meen ook dat er zwakke punten zitten in zijn betoog. Daar wil ik echter hier niet op ingaan. Het grote probleem ligt mijns inziens in iets anders. Na Jezus Christus kun je niet meer buiten Hem om over God spreken, althans niet als gelovige. Dat roept de fundamentele vraag op: Welke rol speelt Jezus Christus in het boek van Hendrikse?

De rol van Jezus Christus

Ik spreek nu wel over Jezus Christus, maar wanneer Hendrikse zijn eigen opvattingen ter sprake brengt, gebruikt hij nooit het woord Christus. Hij laat, om het zo te zeggen, de 'ambtsnaam' weg en bepaalt zich tot de naam Jezus, als die van een mens onder de mensen. Wel een heel uitzonderlijk mens overigens. Hendrikse wil Hem zelfs 'voorbeeldmens' noemen, 'superhumanist', 'wijsheidsleraar' (199). Maar: 'Om in God te geloven is Jezus niet per se nodig'(23). Dat de Kerk zich zozeer op Jezus heeft gericht, vindt hij 'een dwaalspoor'(23). In een ideale kerkdienst zoals Hendrikse zich die voorstelt, zal, uiteraard, ook over Jezus worden gesproken. Maar, aldus Hendrikse 'Jezus krijgt het -christelijk gesproken- af en toe zwaar te verduren: hij krijgt de plaats die hem toekomt tussen zijns gelijken zoals Boeddha, Socrates, Confucius, Ghandi en Albert Schweitzer. Geen Zoon van God, geen opgestane verzoener, verlosser of middelaar..' (199). Dit alles laat aan duidelijkheid niets te wensen over. Het is dan ook treffend dat de meest complete samenvatting die Hendrikse geeft van wat de Bijbel over Jezus Christus zegt en de Kerk aangaande Hem belijdt, van de 'geboorte uit de maagd' tot 'het zitten aan de rechterhand van God', in een voetnoot is beland. Bovendien betoogt hij in deze voetnoot dat al die wonderlijke zaken aangaande Jezus Christus ontleend zijn aan wat vele eeuwen eerder over een Egyptische god werd gezegd (75). Hendrikse heeft Jezus van alles ontdaan wat Hem naar Schrift en belijdenis tot Jezus Christus maakt om een goed mens naar eigen smaak en snit over te houden

Antichristen

Ik vind dit griezelig. Waarom? Ik denk aan wat in de eerste en in de tweede brief van Johannes geschreven staat over 'de antichrist'. De gemeente weet, aldus Johannes, dat er aan het einde van de tijd, een antichrist zal komen. Maar, zo betoogt hij, dat mag ons niet verleiden tot de gedachte dat die antichrist alleen maar een zaak van de toekomst zou zijn, waar we nu nog niets mee maken hebben. Nee, de eindtijd werpt zijn schaduwen reeds vooruit. Ook thans zijn er, aldus Johannes, vele 'antichristen'.

Wat is het kenmerk van die antichristen? Wij denken, op grond van onder andere het boek Openbaring, bij de antichrist aan een gruwelijke figuur die de gelovigen wreed zal vervolgen. Nu waren er in de dagen dat Johannes zijn brieven schreef inderdaad vervolgingen, maar daar spreekt hij niet over in dit verband. Het kenmerk van de antichrist en bijgevolg van de antichristen ziet hij in iets anders. Ik haal een tekst aan: '*Wie is de leugenaar dan wie loochent dat Jezus de Christus is? Dit is de antichrist die de Vader en de Zoon loochent*' (1 Joh. 2:22). Het woord 'leugenaar' of, zoals we in een andere tekst zullen horen, 'misleider', heeft hier een heel diepe betekenis. Het gaat om het verdraaien van de waarheid van God, zoals voor het eerst de duivel heeft gedaan toen hij in het paradijs de vrouw verleidde. Daarom heeft Jezus Christus zelf de duivel 'de vader der leugen' genoemd. Achter de leugens van de antichrist en de antichristen gaat de grote leugenaar schuil.

Maar wat zij dat dan voor mensen en wat beweren zij precies? We hebben het gehoord: ze loochenen dat Jezus de Christus is. Elders schrijft Johannes: *'er zijn vele misleiders uitgegaan in de wereld, die de komst van Jezus in het vlees niet belijden. Dit is de misleider en de antichrist'* (2 Joh. 7) . Op grond van deze teksten en ook nog wel enige andere, moeten we stellen, dat antichristen loochenen dat de Zoon van God mens is geworden. Het ontbreekt hen niet aan waardering voor Jezus -evenmin als bij Hendrikse het geval is- maar ze vertekenen Hem. Sommigen zagen Hem als een goddelijk wezen dat nooit echt mens geworden was. Dat komt tegenwoordig nauwelijks meer voor, maar het is destijds een levensgrote bedreiging geweest voor de christelijke gemeente. Anderen -en in hen herkennen we meer van onze tijd- wilden in Jezus alleen maar een begenadigd mens zien. Ze schoten dus niet tekort in fraaie woorden aangaande Jezus, maar desondanks, aldus de brieven van Johannes, verdraaiden ze de waarheid van God evenzeer als destijds in het paradijs gebeurde. Wanneer we dan bedenken dat in het boek van Hendrikse uitdrukkelijk hetzelfde gebeurt dan kunnen we begrijpen dat professor G.C. den Hertog in een reactie hierop schrijft dat hij hierbij huivert.

De ernst van de zaak

Nu zie ik de krantenkoppen al voor mij: Hendrikse is volgens Fernhout een antichrist. Maar laat ik dan duidelijk stellen, dat het mij niet gaat om een persoon te veroordelen. Trouwens welke bevoegdheid heb ik daartoe? Maar het gaat mij om de ernst van de zaak. *'Een ieder die de Zoon loochent, heeft ook de Vader niet'*, schrijft Johannes (1 Joh. 2:23) . Wat dat loochenen inhoudt, heb ik zoëven uiteengezet: Jezus Christus niet erkennen als Gods Zoon die mens geworden. Hendrikse wijst zo'n erkenning, naar we hoorden, ook uitdrukkelijk van de hand, maar blijft het probleem tot hem en zijn boek beperkt? In de officiële stukken van de PKN wordt Jezus Christus beleden als 'Heer en Verlosser' (iets, waar -dit tussen haakjes- Hendrikse zich enorm aan ergert). Maar wat gebeurt er op de kansels en op de catechisaties? Wordt daar, om maar de ouderwetse woorden te gebruiken, 'de Christus der Schriften' gepredikt en onderwezen? Ik ben daar niet gerust op. Je maakt kerkdiensten en zelfs rouwdiensten mee, waarin Jezus Christus een marginale rol speelt en soms zelfs helemaal niet genoemd wordt. Of Hij wordt wel genoemd maar dan als inderdaad als 'voorbeeldmens', 'superhumanist', 'wijsheidsleraar' of iets dergelijks. Daarom is er reden ons af te vragen of het antichristelijke virus zich in onze kerken niet veel verder heeft verbreid dan we geneigd zijn te denken. Dat heeft mijns inziens te maken met de cultuur van het respect voor elkaars overtuiging in een plurale kerk. Die cultuur zet hoog in op het gesprek. Maar heeft dit ons niet de ogen doen sluiten voor het reële gevaar dat de antichrist rustig meepraat?

Het bloed van Jezus, zijn Zoon

Ondertussen, wat heeft Johannes bewogen om zulke zware woorden als 'antichrist', 'leugenaar', 'misleider' te gebruiken met betrekking tot hen die een andere kijk hadden op Jezus Christus? Wat stond er voor hem op het spel? Hiervoor verwijs ik naar de bekende woorden uit het eerste hoofdstuk van zijn eerste brief: '*...het bloed van Jezus, zijn Zoon, reinigt ons van alle zonde*' (1 Joh. 1:7) . Als Jezus niet echt mens was, was er geen bloed en als Hij niet Gods Zoon was kon hij ons niet redden. Niets minder dan ons behoud staat op het spel. Een behoud, dat reiniging door het bloed van Jezus Christus vraagt. Kan het zijn dat de antichrist alles in het werk stelt om dit buiten onze aandacht te houden? Kan het zijn dat de concentratie op de vraag of God wel bestaat een afleidingsmanoeuvre is om een veel fundamentele vraag te verbergen, namelijk deze: Als de God van de Bijbel bestaat, kan ik mij dan wel voor Hem verantwoorden? Deze vraag wordt in onze tijd weinig gesteld, sterker nog, we schijnen er nauwelijks meer gevoel meer voor te hebben. Als er een God is -zo geef ik het algemeen gevoelen, óók in de kerken, weer- dan is het een goede God die mensen met problemen wil helpen. Maar kan het zijn, dat ons grootste probleem is dat wij zondige mensen zijn en dat God, uiteraard, goed is, maar tegelijkertijd een God die , naar het woord van de profeet Habakuk, 'te rein van ogen is om het kwaad te zien' (Hab.1:13) , het kwaad óók in onszelf. Er schijnt een taboe te rusten op de gedachte dat God mij wel eens zou kunnen veroordelen.

Nu is die gedachte ook onverdraaglijk. Het is niet vreemd, dat we ervoor wegvluchten, op tal van manieren. Ook niet altijd bewust, maar het zit in de geestelijke cultuur van onze tijd. Instinctief wil je er niet aan dat er zoiets zou kunnen zijn als een laatste oordeel met een veroordelende God. Maar door hier geen rekening meer mee te houden verspelen we de enige weg om met deze God in het reine te komen. De oudtestamentische hogepriester Eli was bepaald geen sterke figuur, maar hij heeft ooit een waar woord gesproken: '*als een mens tegen de Here zondigt, wie zal dan voor hem tussen beide treden?*' (1 Sam. 2:25). Het logische antwoord op deze vraag is natuurlijk 'nee'. Maar er is een hele Bijbel om tegen mensen ook van vandaag te zeggen: 'Tòch is er iemand tussen beide getreden, Jezus Christus'. Een Engelse dichter uit de eerste helft van de zeventiende eeuw, Robert Herrick, heeft een gedicht van een paar regels geschreven, dat ik u graag in de vertaling van J.W. Schulte Nordholt wil laten horen.

Het draagt de veelzeggende titel: *'Geen komen tot God zonder Christus'*. En dan luidt het:

*Was Christus er niet bij geweest,
ik kwam God, tot U, zeer bevreesd.
Wanneer ik denken kon dat Hij
niet pleiten zou mijn zaak voor mij.
Eer vluchtte ik naar de hel, dan dat
ik stond voor U en Hem niet had.*

Ik moet zeggen dat bij een gedicht als dit, een heel boek als dat van Hendrikse verbleekt. Waar gaat het eigenlijk over? Ik sta voor een God voor wie ik niet bestaan kan. Je hebt maar één houvast: *'...het bloed van Jezus zijn Zoon reinigt mij van alle zonde'*.

De doop

Is het enkel beeldspraak, wanneer Johannes spreekt over het reinigende bloed van Jezus? Ik meen van niet. Daarvoor neem ik u mee naar het evangelie naar Johannes en wel naar het hoofdstuk waarin hij de kruisiging van Jezus beschrijft. U weet dat vlak na het sterven van Jezus een soldaat een speer in zijn zijde stak en dat er toen bloed en water uit kwam (Joh. 19:34) . Volgens mij -en ik weet dat niet ieder dit met mij eens is, maar ik houd er in alle onbescheidenheid toch maar aan vast- moeten we dit als het volgt opvatten. Het bloed dat uit de zijde van de gekruisigde Jezus Christus vloeit is het bloed van de verzoening met God en het water is het water des levens. Beide horen bijeen. U kent wel die regels uit het lied dat Jacqueline van der Waals ooit heeft vertaald: *'...waar het bloed door u gestort mij de bron des levens wordt'*. Dat water is echter niet beperkt gebleven tot die ene plaats en dat ene moment. Het is, zoals in de profetieën van Ezechiël wordt voorzien (Ez. 47:1-5) , blijven stromen, steeds verder, steeds breder, maar geestelijk altijd verbonden met het bloed van de gekruisigde.

Dat water is in het water van de doop tot ons gekomen. Daarop doelt, naar mijn mening, Johannes wanneer hij in zijn brief schrijft: *'het bloed van Jezus, zijn Zoon, reinigt ons van alle zonde'*. In de doop worden wij gereinigd met het water dat eens op Golgotha, uit de zijde van Jezus Christus vloeide. Het water dat voor altijd verbonden is met zijn bloed. Ik weet wel dat de doop ook in het geloof aanvaard moet worden. Ik besef, uiteraard, dat er geschillen zijn over de doop. Maar dat alles wil ik vandaag even laten rusten om me te bepalen bij het wonder van de doop. Ik was nog nauwelijks geboren of het kruis van Jezus Christus werd toegepast op mijn leven. Ik ben

in zonden ontvangen en geboren, maar gereinigd door het bloed van Jezus Christus. De God voor wie ik niet kan bestaan is om Christus' wil mijn God geworden en zelfs nog meer: mijn Vader. Geen God die af en toe gebeurt, maar mijn Vadere. Da t mag ik geloven, dat mag ik belijden.

Mijn God en mijn Vader

Bij dat belijden denk ik aan een heel concrete belijdenis die we vinden in zondag 9 van onze catechismus. Zondag 9 is een uitleg van het allereerste artikel van de Apostolische Geloofsbelijdenis. Het is tegelijkertijd, zoals zoveel in onze catechismus, een heel persoonlijke belijdenis, in de 'ik'-vorm geschreven. Die belijdenis wil ik graag voorlezen en mag ik u dan vragen om bij dat 'ik' uw eigen ik in te vullen?

Vraag: Wat gelooft je als je zegt: Ik geloof in God de Vader, de Almachtige, Schepper van hemel en aarde?

Antwoord: Dat de eeuwige Vader van onze Here Jezus Christus, die hemel en aarde, met al wat er in is, uit niets geschapen heeft en deze ook door zijn eeuwige raad en voorzienigheid onderhoudt en regeert, om zijn Zoon Christus mijn God en mijn Vader is. Ik vertrouw daarom zo op Hem dat ik niet twijfel of Hij zal zorgen voor al wat mijn lichaam en ziel nodig hebben, en ook al het kwaad, dat Hij mij in dit moeitevulle leven toedeelt, voor wij ten beste keren. Immers, Hij kan dit doen als een almachtig God en wil het ook doen als een getrouw Vader.

1. Tekst van een toespraak gehouden op de Appèldag van het Confessioneel Gereformeerd Beraad op zaterdag 25 oktober 2008
2. uitgegeven door Nieuw Amsterdam *Uitgevers*, 2007